

Vzpomínky na první poválečné výzkumy savců na Šumavě

4. Mezi Markomany a Bóji

V prvních třech částech těchto vzpomínek (Živa 2017, 1–3) jsem se snažil přiblížit zvláštní dobovou atmosféru našich studentských a poststudentských badatelských výbojů, které nakonec předznamenaly rychlý rozvoj do té doby u nás opomíjeného oboru zoologie – výzkumu savců neboli mammaliologie. Obor ostatně teprve začínal v celé Evropě, i když v okolních zemích, hlavně v Německu, Anglii a Rusku, už měl pevnější základy, z nichž se dalo čerpat, poučit se a napodobit získané zkušenosti. Náš tehdejší přínos se týkal pouze nevelkých a zajímavých území, většinou horských, kde existovala naděje na získání významnějších poznatků. Tento předpoklad se potvrdil a vedl k rychlému rozvoji znalostí o rozšíření skupiny obratlovců, do té doby asi nejméně prozkoumané v celé Evropě. Naše první výsledky sice nebyly nijak zvlášť překvapivé a sofistikovány, ale staly se východiskem pro další studium faunistiky a ekologie savců.

K tomu, aby se i u nás stala mammaliologie uznávanou, bylo třeba mnoho dalších let průzkumů jak na Šumavě, tak v dalších oblastech. Popisované začátky však vzbudily zájem mezi mladými adepty zoologie, a tak následovaly promyšlené terénní výzkumy savců, např. na Slovensku a na přístupném Balkánu. Nicméně právě takto začal mammaliologický výzkum, který zahájili naši učitelé, v tomto případě Jan Hanzák, asistent zoologického oddělení Národního muzea v Praze, už tehdy známý ornitolog a popularizátor. Ten nás především prakticky seznamoval s metodikou práce v terénu i se základní problematikou oboru.

Hlavním vzorem byl ale oblíbený univerzitní učitel prof. Julius Komárek, který si uvědomoval nedostatek v této sféře zoologie a jako šumavský rodák nám ukázal výhody a možnosti takového průzkumu v poměrně blízké oblasti Šumavy. Navíc inspiroval svou oceňovanou popularizační činností – desítkami rozhlasových přednášek, řadou příspěvků v nejrůznějších časopisech, několika knihami a cestopisy. Proto jsem pátral i po dokladu vztahujícím se přímo k Šumavě. Bohužel existuje jediný jeho původní práce z tohoto území, týká se rozšíření a ekologie dvou druhů ploštěnek v šumavských potocích. V obsáhlém svazku jeho rukopisů z pozdějšího válečného období jsem ale našel rukopis, zřejmě podklad pro rozhlasovou přednášku, která, jak vyplývá z jeho poznámky v záhlaví, už nemohla být z politických důvodů realizována.

Jde o beletristický pokus věnovaný – nikoli jako obvykle u pana profesora – zvířatům, ale lidem, původnímu německému obyvatelstvu Šumavy Komárkova mláde. Popisuje své předválečné sousedy s hu-

1 Julius Komárek, profesor zoologie na Univerzitě Karlově. Snímek pochází přibližně z období, kdy napsal črtu o Markomanech a Bójích. Foto W. Černý

morným nadhledem a výbornou znalostí realit. Ve stylu napodobuje zoologickou hantýrku, a tak se nás „snaží přesvědčit“, že objevil zoologický nebo spíše antropologický reliktní, potomky dávných obyvatel naší země Bójů, zformované letitým útlakem germánských Markomanů v podivný mizející mírumilovný národ, adaptovaný na život ve vesničkách a samotách šumav-

ských hvozdu. Pozn. redakce: Následující text je místy krácen. V původním znění vyšel v časopise Vesmír (1993, 4: 226–230).

Julius Komárek: Mezi Markomany a Bóji

Zjistil jsem nedávno při úvaze o svém stáří, že patřím k posledním pamětníkům, kteří ještě zastihli zbytky těchto starých národů v jejich sídlištích. Pořád si však netroufám s pravdou ven. Ještě dnes se bojím, že se stanu směšným, když povím, že tito lidé jsou zbytky Bójů, prastarých obyvatel České země. Osudem se stalo, že jsem mezi nimi strávil celé své mládí, naučil se dokonale jejich podivné řeči a poznal důkladně jejich tělesný vzhled a zvláštní způsob života. Ač už uplynula dlouhá řada let, nic jsem z toho nezapomněl, jako nezapomenete dětské vzpomínky, kdy je paměť ještě pružná, věrná a pracuje nejpřesněji.

Bohužel asi neobstojím v kritickém zápase s historiografy, antropology a jinými, protože jsem si tehdy před lety neschoval nic, co by mohlo být dnes přijato do antropologického muzea a podpořilo mé názory. Neshromáždil jsem lecky, protože jsem se bál hrabat v noci v hrobech, nemám žádné doklady o stavu chrupu, protože mí Bójové byli většinou záhy bezzubí, neschoval jsem si fetiše a obětní předměty, nevyfotografoval jsem zvyky a obřady, nebylo čím. Nemám žádné literární doklady, protože Bójové si nedopisovali s nikým, ani sami se sebou, natož s výsostnou svátostí státních úřadů. Zachoval jsem jen vzpomínky a postřehy, o něž se s vámi rozdělím.

A přece ti lidé zde žili po tisíciletí, měli tu domovy, svým způsobem útluné, rodili se a mřeli bez lékařské pomoci a nebyl nešťastného zákona o povinné školní docházce a přepjatých názorů, že člověku je třeba čtení a psaní, byli by u nás dosud. Ale takto ještě po tisíciletích na nich utkvěla stará markomanská poroba, které se kdysi podrobili a pod jejichž válečným štítem po staletí žili. Toto kolaborantství s Markomany a nepřístupnost kraje, kam kdysi před dvěma tisíci lety jejich zbytky utekly, zachránilo je až do mých dnů. Přechkali tu od dob římských a dočkali se radosti, že člověk byl zařazen mezi zvířata. Byli posledními svého rodu a v zoologické hantýrce, kterou je nyní dovoleno užívat, stali se živým reliktem. Něco na způsob posledních zubrů, medvědů nebo magotů bezocasých.

Uvažoval jsem důkladně, zda je dovoleno o mém vyvoleném národě psát v duchu zoologickém, ale okolnosti, že antropologie, čili nauka o člověku, je se souhlasem ministerstva školství zařazena do disciplín zoologických, mne naplňuje odvahou. Podle těchto zásad je možno všechno, co o životě Bójů budu vyprávět, považovat za součást nauky, kterou zoologové jmenují ekologie živočišná. Budu psát o ekologii posledních Bójů v Čechách a nikdo mi nemůže činit žádné výtky.

Na západních hranicích České země se rozkládá dosud mohutný jehličnatý hvozd, pokrývá vlnité vrchy, široká úbočí a úzká údolí. Odjakživa se na něj dívali Češi ze svých rovin, viděli ho na obzoru jako tmavou záplavu, ale nevnikli do něj. Jen ti, co něco provedli, nebo tací, kteří rezignovali na radosti světské, se do něj ukrývali. Ale i z druhé strany, ze západu naň hleděli

podunajští Bavoři, aniž by toužili opustit své pivovary a překročovat jej. Od dob římských to byla země nikoho. Římané ho nazvali Hercynským pralesem. Vzbuzoval oprávněnou hrůzu u každého, kdo jím měl tehdy procházet. Římská vojska se pokusila několikrát do něj vniknout, ale nechala toho. Lesem nešlo proniknout. Nebyly tam souvislé cesty, které by obcházely zrádné slatiny, nebyla tam hojnost zvěře, neboť les byl příliš uzavřený, a lidé tu žili jen ojedinele a pečlivě ukryti. Hercynský prales byl strašnou hradbou a kdo chtěl uniknout římské moci, utekl za něj a mohl tu žít zcela svobodně, pokud ovšem nezemřel hladem. Češi se ho rovněž pečlivě stranili a teprve koncem první poloviny 20. století začali do něho houfně vnikat jako zlatokopové, mnozí však záhy zase odešli. Ještě počátkem poloviny 20. století vyjadřovali tamní Bójové tuto situaci ve svém nářečí pořekadem: „Tschechen hobn net kvust dos Böhmewold hoist, hoben ihna müsén Soksen soge.“ Dnes zbyla z Hercynského pralesa naše Šumava.

Za tímto lesem podle svědectví římského konjunkturního historika Velleja Patercula vybudoval kníže Marobud velkou říši markomanskou krátce před začátkem našeho letopočtu. Za hvozdem byla země úrodná, rostlo tu obilí a prostíraly se přečetné pastviny. Tehdy tu ještě Bójové, staří vlastníci země, měli svá četná bydliště. Markomanské panství jim mnoho neškodilo. Byli to válečníci a pastýři stád, kteří byli živi válkami a obchodem s dunajskou veleříší. Porobení Bójové jim pomáhali. Pracovali na svých hospodářstvích, odvádějíce pánům desátky, a tvořili údernou brigádu markomanské říše. Pro římské historiky však Bójové zmizeli, neboť nevstupovali jako samostatný národ. Místo nich mluvili Markomané. Odtud plynou odporující si zprávy římských vojevůdců, kteří nevěděli, kam se Bójové podělili. Ale oni nedešli. Zůstali na svých místech a učili se tam, kde bylo třeba, řeči Markomanů, a přijímali zvolna nové zvyky.

Pozdější osudy Bójů v Čechách jsou zahaleny tajemstvím, nevěříme-li všelijakým historikům, jejichž hlavním posláním bylo falšovat skutečnou pravdu. Uvažujeme-li však zoologicky, nemůžeme se ubránit domněnce, že nebylo možno, aby národ nemající vlastní vládu a vlastní vůdce a roztroušený na přečetných dvorcích se náhle sjednotil a odtáhl ze země pryč. Zdá se, že další jejich zánik jako samostatného národa je spojen s příchodem Slovanů, Čechů, kteří krok za krokem zemi obsazovali a tlačili nebojovné Bóje, svádíce s nimi drobné zápasy, kolonista se starosedlíkem, osada s osadou. Staletí trval tento konkurenční zápas, v němž Bójové ustupovali stále rostoucí převaze. Nebyli zvyklí válkám. Byli to jen posluhové Markomanů, a ti za někdy bojovali a spravovali zemi.

Lidé se však rádi mezi sebou kříží, Němci hoří nadšením pro Francouzky, Italkám se líbí Seveřané. Touhy po cizokrajnosti jsou prastaré. Proto se nepochybně i Bójové mísili s novými příchozími, ať už po dobrém, nebo po zlém. Tehdy ještě ženy tolik neporoučely. A tak se stalo, že Bójové pomalu mizeli. Nesmíme zapomenout, že za stará ještě nebyla známa ochrana přírodních památek a ostatně ani dnes se tyto

zásady nevztahují na lidi. Podle Františka Palackého se nezdá pravděpodobné, že by na dvoře knížecích Přemyslovců býval referát pro ochranu přírody. Spíše bývalo zvykem považovat vybití sousedního národa za vlastenecké hrdinství a stateční jednotlivci dostávali plechové odznaky s nápisem Za statečnost, někdy doplněné zkříženými meči a prebendou. Většina lidstva vyniká zvláštní tupohlavostí a snáší rozmanité škodlivé věci mnohem trpělivěji než zvířata. A tak se asi stalo, že jen ona malá část Bójů, s nimiž jsem se za svého mládí stýkal, měla odvahu utéct a ukryt se v Hercynském lese.

Do nepřístupných poloh hlubokých lesů nikdo nepřicházel, nikdo je tu nerušil v osobní svobodě. Nikdo jim nezáviděl život v drsné opuštěnosti, neúrodnou půdu a tvrdou práci pro udržení bytí. Tak jako se dnes poslední jeleni skrývají v hloubi horských lesů, jako černá zvěř utíká do roklí a nepřístupných houští, tak činili i Bójové. Když jsem je chtěl navštívit, musel jsem šplhat po klikatých strmých stezkách nebo krkolomnými úvozy, abych dospěl do jejich osad nebo osamělých dvorců. Ležely většinou mezi černými lesy na úbočích, ojedinele se skrývaly mezi stromovím na horských lukách, které sami stvořili vypálením a přeoráním lesní půdy. Nacházel jsem je někdy až ve výši tisíc metrů, kde byli živi senoseči a pastvou skotu. Měl jsem rád tyto zvláštní lidi, kteří se tak podstatně lišili od obyvatelstva dole v kraji žijícího, podíval jsem se jejich zvláštnímu životu, zachovávacímu prastarý řád, i když jeho formy byly překryty odkoukanou evropskou civilizací. Naučil jsem se též dokonale jejich zvláštní řeči, nesrozumitelné jak Čechovi, tak Němci, ale dlouho mi trvalo, než jsem rozpoznal pravý původ těchto lidských tvorů. Až tehdy, když jsem si uvědomil, že nemám před sebou Bavoře a že nemůžu skutečně jít o potomky Čechů, vysvitlo mi, kdo by tito lidé mohli být. Spornou zůstala jen otázka, mám-li tu před sebou potomky Markomanů, či pravé starodávné Bóje.

Dnes se kloním k názoru, že to byli Bójové, a mám k tomu závažné důvody. Mí lidé uvnitř šumavských lesů na prameniscích

2 Typické stavení původních obyvatel Šumavy mělo vše pod jednou střechou – obytnou roubenou část a zděnou hospodářskou především pro ustájení dobytka. Při čelní stěně si obyvatelé udržovali malou zahrádku na květiny, zeleninu a bylinky, chráněnou nízkým plaňkovým plotem. Velký Radkov

3 V okolí Královského hvozdu se po lesích skrývá mnoho ruin někdejších pil a sklářských hutí. Horní Němčice

4 Zbořeníště osamělých stavení dnes postupně splývají s přírodou a stávají se oázami výskytu zajímavých druhů, třeba měkkýšů a plhčů. Železnorudsko

Úhlavy neměli ani tělesně, ani povahově nic společného s výbojnými Germány, jak je známe z líčení římských současníků, kteří s těmito kmeny po staletí válčili a jejichž součástí tvořili též válečníci Markomanů. Mí lidé byli zcela nebojovní. Protože od římských dob neuplynulo snad ani 80 lidských generací, není pravděpodobné, že by se byla bojovná povaha změnila v dobrosrdečnost a mírumilovnost šumavských sedláků. Potkal-li jsi mého člověka o samotě v hlubokém lese, nezvedl dřevařský tomahavk, aby tě praštil, ani se nesnažil za válečného řevu vlasteneckých písní cizince urazit a vyzvat ho k boji. Nemohl-li se ti včas vyhnout a utéct houštím, ustoupil z pěšiny a pozdravil tě přívětivě, přičemž ukázal otvor, v němž člověk mívá chrup. Mí domnělí Bójové neměli nic společného ani se současnými hrdinnými potomky Germánů, jejichž předkové se kdysi nastěhovali jako národní hosté Přemyslovců do Čech a tehdy v mém mládí a v době mých studií o Bójích znovu vykročili na válečnou stezku. Přírodní potomci Germánů byli hrdí, opovrživě se dívali na ostatní lidské pronárody a za nic by neutekli z lesní pěšiny, považující ji za praněmeckou. Něco takového Bójům nepřišlo na mysl. Můj šumavský národ jako by se byl smířil již v dávnověku s rolí podřízenou, nebojovnou, která schvaluje každou světskou vrchnost. Tito lidé nebojovali za svobodu, osobní svoboda jim byla pojmem neznámým. Když jsem se jednomu z nich, se kterým jsem sloužil na vojně, snažil tuto základní

touhu lidského stvoření vysvětlit, odpovídal stereotypně „jó“, což bylo znamením, že nic nechápe. Nebylo možné, aby mí horalé byli Germáni, kteří se s volskými rohy na hlavách, provázeni fanaticky zuřivými ženami, vrhali na římské legie.

Naši Bójové nebyli ostatně ani tělesně statní. Byli prostředního až malého vzrůstu, obyčejně s krivýma nohama, ač nikdy na koních nejezdili, nanejvýš na voznicích s hnojůvkou nebo na saních. Jejich obličej byly jen málo vousaté, pokud se mužů týče. Nebyli nikdy germánsky plavovlasí, nýbrž tmaví. Tu a tam se mezi nimi objevil typ nádherně ryšavý. Tito lidé nebyli nikdy staří, ani otylí, jak se pravidelně stává Bavorům. Umírali většinou kolem 60 let, obvykle dříve, sedřeni životem v lesích, špatným jídlem a nemocemi z incestu. Skoro 30 % jich nosilo pod krkem houpavá volata. Ani jejich ženy se nezdály pocházet z Venuše. Nebyly nijak vábné, spíše byly všeobecně zchátralých těl a od 20 let nepoužívaly k žvýkání zubů, protože je neměly. I ony byly spíše tmavovlasé, neurčitého tónu. Zvláštní typ trudovité červené pleti, s výrazkou podobnou kopřivce, se objevoval mezi ženským pokolením a byl ve všech vesnicích ojedinelé k nalezení, vždy ve spojení s plavým, bíložlutým vlásem. Ani tyto zlatovlásky nebyly nikdy krasavicemi. Vdaly se však všechny.

Zcela negermánská, řekl bych keltská, byla střídmost v jídle a pití. Bylo ustáleným zvykem, že se jednou do roka každá vesnice nebo farnost (neboť Bójové přijali kdysi křesťanství) věnovala obžerství. To byl den „kirveí“ čili pouti. Tehdy se mimo jiné jedlo národní jídlo tohoto horského kraje zvané kšulct (jakási studená huspenina), a vypila se spousta piva. Také byla muzika, jejíž hudba a taneční kousky připomínaly dávnou minulost. Zábava se stala animovanou až po půlnoci, kdy vznikla rvačka. Před půlnocí rvačka vzniknout nemohla, neboť pivo z Dešenic neb Eisenstrasu bylo vodnaté. Ženské utekly a muži mocně zápasili porculánovými tácky od piva a půl litry. Bylo stylové a sportovní, aby si soupeři rozbíjeli tácky o hlavu přes stůl. Větší vzdálenost nebyla přípustná. Bývalo by to nehrdinské. Sklenice se nemaly zdálky, a to ze zadních řad bojujících, jimž nebylo dopřáno být v první linii boje. Tácky, ačkoli masivní, pukaly beze škody o hlavy sedlá-

ků. Sklenice byly z velmi solidního šumavského skla, takže málokdy udělaly víc než modřinu. K lékaři nemusel nikdo a snad by byl ani nešel, vědy pokládali Bójové za světský humbuk. Věřili přeci v křesťanské nebe, tak proč se léčit. Umřít se musí. Roztloukání nábytku nebo používání nože tito pořádní sedláci nepokládali za křesťanské.

Na konci takové bitky nebylo vítězů ani poražených a za mohutného řevu se účastníci kolébali domů nebo balancovali za samomluvy po mezích a pěšinách do svých osamělých stavení. Pak nastaly zase všední dny, přerušované jen nedělemi a svátky, kdy se všechno nahrnulo do kostela, chraptivě zpívalo přeepsané náboženské písně a zaníceně se bilo v prsa. Přes tuto upřímnou oddanost křesťanskému náboženství, které Bójové přijali již před stoletími a asi o něco později než Češi, vládlo dosud mnoho zvyků a představ pohanství. Protože nejdůležitějšími členy rodiny byly krávy, věřilo se zcela veřejně, že i ony jsou pojaty do náboženství, a tak jako se pohanští bohové starali, musel se i křesťanský pánbůh této funkce mezi Bóji ujmout. Kdyby to byl neudělal, byli by ho jistě vyhnali. Na tajná místa za oltářem byly umísťovány kravské oběti pozůstávající z figurek krav vytepaných ze železa. Zajímavé je, že se tento kult vztahoval jen na hovězí dobytek. V malém kostelíku, zasvěceném svatě Kunikundě, na Prenetu ve výši 1 000 m našel jsem ještě roku 1907 celou hromadu těchto obětí za oltářem.

Příroda Bójů byla naplněna rozmanitými čary a kouzly. Na prázdných slatinách, kde krávy mohly zabřeznout, bylo třeba zapalovat dýmové ohně z jalovce, aby byla zapuzena zlá čarodějnice „té anbáhnige“, jak se říkalo, protože ji všichni zaručeně vídali, jak chodí a skáče o jedné noze. V korunách starých smrků přebýval mocný bůh stromový, který mohl způsobit, že se při kácení staletých smrků podťatý kmen najednou pootočil, padl tam, kam neměl, a zabil člověka. V noci pak dělal nevkusné vtipy, že házel na putující lidi smrkové šišky.

Šel jsem jednou za tmy na srnce a nad osadou Štorlic, kde na prudkém svahu začínaly staré košaté smrky lesa na rozbredlé louce, jsem uhlídal stát nehybný černý předmět podobný vysokému pařezu. Nikdy tam nebýval. Šel jsem blíže a záhy jsem podle huhňavé samomluvy rozpoznal, že

se tu vrací Tony Polomis z hospody ležící nahoře v Hozlau. Vzal jsem tedy několik smrkových šišek a házel je na Polomise. Přijal tuto výzvu stromové boha bez leknutí a prohlásil, že na něj zavolá „té onfoltige“, začal brebentit modlitbu, načež třikrát mohutně vyplivnul do tří stran světových a krácel neohroženě dál. Bůh se však neulekl a složil ho jedním rázem do bahnitě louky. Zakrátko bylo slyšet mručivé chrápání, o němž jsem nevěděl, zda je božské nebo Polomisovo. Stromový bůh, Bójové mu říkali pomgoist, zřejmě svému stálému zakazníku neublížil a zápas minul bez následků. Když jsem se ráno vracel, seděl Polomis před svým obydlím a vyřezával vidle na hnůj, jako by se nechumelilo.

Vodníka Bójové neznali, ale měli něco na jeho způsob, co žilo ve sklepě, chrastilo a kašlalo tam z chronické sklepní bronchitidy a čemu se říkalo „mondl“. Mondlů či mánzlů bylo víc druhů a vyskytovali se leckde. Byli hlavně postrachem žen a dětí. Mužové je příliš nerespektovali, ačkoli mondlové zavařili často značnou nepříjemnost, ucpali odtok hnojnice, hodili myš do kyselého zelí nebo spleť kráveč cestu, takže přenocovali v lese. V takových případech byl zásah mondlů jasný, protože krávy byla zvířata neobyčejně rozumná, ponížena jen proto, že neuměla mluvit a pořádat kirveí. Záhadným pro mne zůstal zlý bůžek, který občas vyvolával u mužů křečovitě onemocnění s těžkým dechem a vypoulenýma očima. Říkalo se mu pront a léčilo se teplou močí pouštěnou nemocnému přímo do úst. Někdy to pomohlo.

Jsmeli u náboženských představ a duchovního stupně života Bójů, které patří nerozlučně do antropologické charakteristiky těchto lidí, můžeme zpromenout jiných zvyklostí mravních, jmenovitě zvyků rodinných a zjevů milostných.

Když někdo něco hříšného provedl, dejme tomu tajně utratil nemanželské dítě, což bylo ovšem zbytečné, jak dále uslyšíme, postavil někde na rozcestí kříž. Byly všechny stejné, ty kříže. Pravděpodobně byl na ně velký odyt, takže je někdo vyráběl typizované pro celý kraj. Pod Kristem byl oválný štítek a na něm zlaceným písmem, že ten a ten sám neb se ženou kříž postavili ke chvále boží. Takových křížů, vsazených do kamenného podstavce, bylo plno po celém horském kraji, byly na rozcestí,

v lese pod starými stromy a často hned za stavením. Byl tu jeden hajný, známý modrovous, který rok co rok postavil jeden nebo dva takové kříže za utracené dušičky. Je vidět, že starý zvyk Spartanů, zbavovat se nehodných dětí, měli také Bójové.

Přesto byly rodinné poměry velmi ustálené. Rozvod neexistoval. Rodina také nikdy nezačínala svatbou. K tomu bylo třeba peněz, a to byla škoda. Obyčejně se odbývala svatba až po letech, až muž se ženou něco naspořili. Nevěsta měla na hlavě šlojíř a nejstarší dcera nesla mamince k oltáři na polštáři myrtový věneček nevinnosti. Jak je vidět, bylo pořádání svatebních a rodinných zvyků obrácené než v ostatní Evropě. V rodinách nebyvaly těžké rozkoly. Bylo-li něco podobného v zárodku, spravilo se to tím, že muž ženě mlčky nařezal. Dobu narození dětí rodiče obvykle neznali, protože děti se rodilo mnoho. Pan farář to měl stejně zaznamenáno při křtu. Děti pracovaly doma, pásly, sbíraly lesní plodiny a pokládaly školu za zbytečnou, řídicí se názory rodičů. Ze všech narozených dorůstalo jen malé procento, ostatní umřely. To byla vůle Páně a nikdo se nad tím nepozastavoval.

Bůh uchovej, aby se šlo kvůli nemocnému za doktorem. Při odlehlosti bydliště a neschůdnosti cest to ani nebylo možné. Ani se zlomeninami okončin se tak nečinilo. Byli tu místní znalci, kteří takové věci spravovali, a celkem bylo uzdravenému jedno, jestli je noha nějak kratší neb odstává podivně od těla. I tak se dalo chodit, ba dokonce o pouti tancovat. Domácí lékařské prostředky nebyly složité. Bylinami se mnoho neléčilo, protože tu v chladném kraji měli vegetaci málo rozmanitou. Důležitým prostředkem byl kravinec.

Umřel-li někdo v kruté zimě při vysokém sněhu na některé z horských samot, byl uložen do sněhu, a teprve když to počasí dovolilo, byl odvezen na společný hřbitov. Často to trvalo měsíce. Vesnice byly ovšem mnohem civilizovanější, zásluhou farářů. Zvláštním fetišem bylo umrlčí prkno (obr. 5), o němž se musím zmínit, protože sousedící Češi ho neznali. Mrtvola byla položena na úzké ohoblované smrkové prkno, na němž ležela až do pohřbu. Pro konzervaci ve sněhu to bylo dost důležité a snad se to tímto způsobem vyvinulo. Po pohřbu bylo prkno nalakováno bílou barvou a písma znalý malíř namaloval do záhlaví umrlčí lebku nad zkrříženými hnáty a ozdobně vepsal jméno i celý případ úmrtí. Takto ozdobená totemová umrlčí prkna byla kolmo zabodnuta do země, a to na opuštěných a smutných místech. Tak vznikla celá zdánlivá pohřebiště, kde umrlčí desky stály v řadách nebo v půlkruhu. Svítily svou bělou v noci a vytvářely opravdu zasmušilý dojem. Žádný z Bójů, jmenovitě ženského pohlaví, by nebyl šel za noci okolo. Zřejmě tu šlo o zbytek pohanského obřadu, který se udržel aspoň formálně, když bylo nařízeno mrtvolý klást na hřbitovy. Pro zajímavost připomínám, že nápisy nebyly v domorodé řeči Bójů, nýbrž v markomanské němčině.

Podobná směs křesťanství se starými bójskými obyčejí byla vůbec příznačným jevem v tomto národě. Jinak byl ovšem myšlenkový a duchovní život Bójů velmi jednoduchý. Není mi známo, že by z mého

lidu někdy vyšel talent básnický, hudební nebo malířský. Celkem vzato musím duševní vlastnosti Bójů prohlásit za nevalné. Snad se intelligence nemohla rozvinout při těžké manuální práci, vykonávané obvykle o samotě. Z této osamělosti asi vyplynulo skrovné užívání řeči. Symbolika dorozumivací užívala jazyka velmi málo. Bylo to o něco složitější než u jelenů nebo medvědů. Také Bójové si všelijak ukazovali. Dřevoři spolu pracovali celý den v lese, aniž vůbec promluvili. Pozoroval jsem např. dva bratry u nás na dvoře, kteří celý den pilně řezali palivové dřevo. Nepadlo mezi nimi slovo a když se loučili, začali se místo pozdravu jen zubit. V této nemluvnosti předstihli, myslím, i Angličany. Abych však tomuto vzdělanému národu neublížil, musím říci, že formy myšlení mých horalů byly zcela jiné než u ostatních současných národů evropských. Zdálo se mi vždy, že mají málo abstraktních představ a že se jejich formy myšlení pohybují v rámci věcí pouze konkrétních. Bylo proto značně obtížné s nimi mluvit i jejich rodnou řečí, protože člověk stavěl mimovolně věty způsobem jim nesrozumitelným. Usmívali se sice naivně, ale bylo znát, že postup myšlení Evropana je jim nepochopitelný.

5 Umrlčí prkna – nedílná součást historie západní Šumavy v minulých stoletích. Nikde jinde je u nás nenajdeme, jejich tradice zanikla až po druhé světové válce.

Zrestaurovaná ukázka, Zhůří

6 Leckterému dřevaři či horalovi nebyl dopřán ani pohřeb na hřbitově, skončil tam, kde prožil většinu svého života. Železnorudsko

Potkal-li jsi čistokrevného Bóje z osamělých horských lazů, nesměl jsi ho oslovit delší vázanou větou. V takovém případě nepochopil, ulekl se a s nějakým zabručením šel dál. Nebylo možno například se optat: „Pit sé, geit to de Weg noch Kohlheim fechte oder links bom Kreic.“ Bylo by to zásadní chybou. Nikoli. Bylo nutno začít tak, aby se postup myšlení u něj konkrétně vyvinul. Tedy: „Sé, hern sé,“ načež odvětil: „Jó, tes jó.“ Pak musela nastat tato myšlenková příprava: „Sé, geit to e vég.“ Odpověď byla již usměrněna: „Jó, e vég is so tó.“ Tak bylo nutno pokračovat od jednoho konkrétního bodu ke druhému, až byl tázanému cíl otázky jasný. Tehdy se objevila ve tváři Bóje skutečná radost, že mohl posloužit. Když jsem na toto tajemství

rozhovoru přišel, bylo mně již lehce se s domorodci domluvit. Rozhovory souvislé nebo delší, jmenovitě jiné než o krávkách, dříví, počasí a úrodě, nebyly možné. Váš bójský partner se obyčejně záhy vysílil, zmlknul a byl konec.

Je pochopitelné, že při odporu k zbytečným tlachům, jaké vedeme dnes v lidské společnosti, kde téměř každý náš čin je opředen spoustou řečí, nemohl se v Bójů rozvinout nějaký sklon k hudební řeči, a tím ani ku zpívání. Tito lidé spontánně nezpívali, jak to bývá zvykem na venkově. Pokud se v době přijímání alkoholu při kirvei zpívalo, byly to písně donesené z Bavor. Školní kostelní zpěvy byly umělé; ty první skládal pan učitel Bimastl ve formě sentimentálně umravňující. Když byly děti samy, nezpívaly písně školní, nýbrž řvaly na pastvě jako vřešťani ráno na rovníku. Přesto jsem zastihl bohem posvěceného básníka, který si zticha zpíval vlastní skladbu, když se vracel od milé večerním lesem: „Da Guku is gšeket, hot oval blo feis, vei is den de himlišo, šabšaft sos eis“ (Kukačka je strakatá, má vždycky modré nohy, proč jen je ta nebeská, láska tak sladká). Nehledíme-li na vážnou okolnost, že kukačka nikdy modré nohy nemá, a že její spojení s nebeskou láskou je plno hluboké ironie, musíme uznat, že i mezi Bójí byli tací, kteří v mládí podléhali něžným citům, ačkoli se to zdá neuvěřitelné. Ukazuje to následující sloka: „Dos šteigl vos i kštign bi, dos štega nima, dós deandla vos i kliabt ho, dos šave nima“ (Stezičkou, kterou jsem chodil, už chodit nebudu, děvče které jsem miloval, už milovat nebudu).

Nyní obrátím pozornost ku vlastním způsobům hmotného života Bójů a dle zoologických usancí pojednám o bionomii, ekologii, biologii atd. těchto živých tvorů na hřebenech šumavských hor.

Co se obydlí týče, musím uznat, že na samotách a ve vesničkách měli domky docela slušné, účelně využívací zdravé vůně z chléva a hnojiště. Všechno obyvatelstvo bydlelo pod jednou střechou, ložnice krav byly vedle ložnic lidí. Dětila je kamenná předsíň, v níž byly sudy ku slévání mléka na zimu, sudy se zelím a také mléko čerstvé. Lidstvo bójské tak bylo trvale načichlé mlékem a příměsí kyselého zelí. Pasačku sedící skryté v lese jsi navětil na 20 kroků, ovšem když byl vítr příznivý.

Každé stavení mělo kolem vstupní brány vyvýšený ochoz z plochých žulových kamenů, který tvořil spojený mezi dveřmi do bytu, chlívem a kolnou. Bylo to nutné pro dobu jarní a podzimní, kdy za trvalých šumavských dešťů se dvůr ponořil do roztočů hnojnice a kravinců. Zahrady většinou nebyly. Ovoce pro zimu neužrálo a zeleninu bójské kuchařky neuzdržovaly. Jako ochrana proti větru a sněhu bylo kolem celé domovní fronty srovnáno polínkové dříví, jímž hledělo jedno nebo dvě malá okénka. Vedle kuchyně byla jedna, nejvyšší dvě místnosti na spaní. Na samotách, kde drželi mnoho skotu a kosili veliké louky, stála prostorná stodola. Ač tito lidé žili uprostřed lesů a dřevo byla jejich hlavní nástrojová surovina, byly zdi stavení vždy z kamene, později z nakupovaných cihel. Kupodivu byla vnitřní čistota obydlí obstojná. K tomu jistě mnoho přispívala zásada nosit doma dřeváky nebo chodit za boso.

Doma dělané dřeváky byly národní obuvi. Byly vycpány senem a lidé v nich uměli chodit i běhat velice obratně. V evropských botách měli neohrabané nohy a jako nějakí chrobáci se jimi kodrcali po zemi, když šli na jarmark nebo k úřadu. Jakmile vyšli z mestečka ven, svlékali je a běželi domů bosí. Ulehčilo se jim.

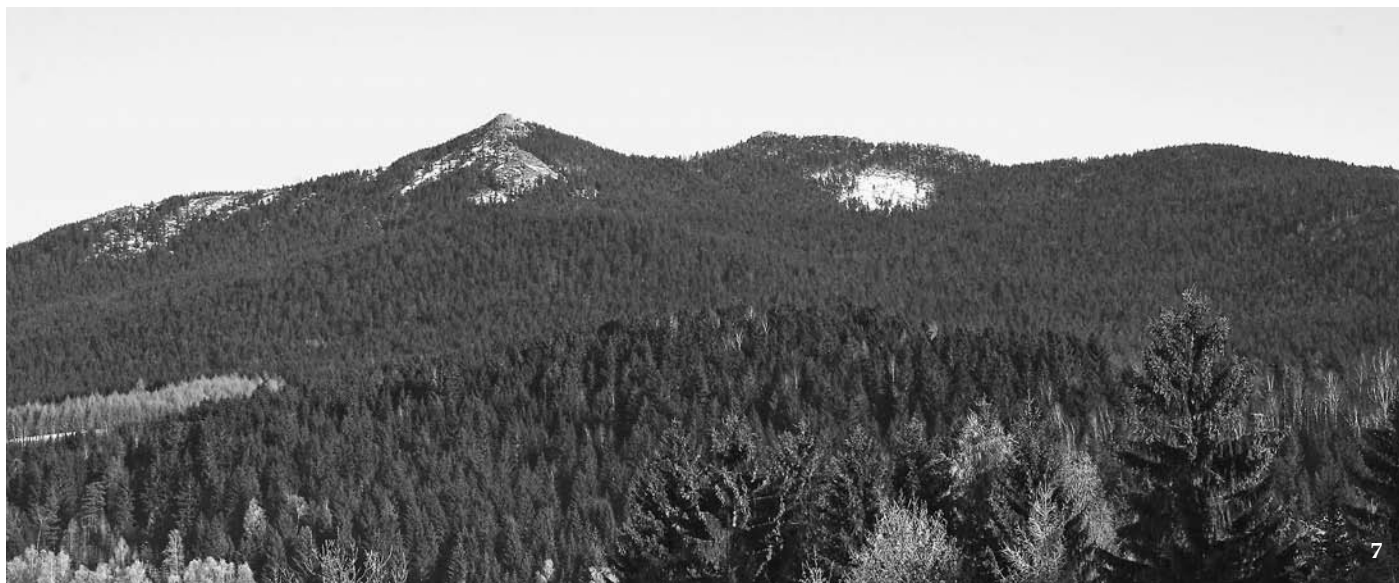
Podobně za všech okolností muži měli na hlavě klobouky. I malá děcka mužského pohlaví nosila klobouky. Prostovlasý se objevil Bój jen v kostele nebo na pohřbu. Snad chodil s kloboukem i do postele. Oděv byl normální, selský. Podivnou roli hrál kapesník. Patřil pouze k nedělnímu ústrojí a měl účel dekorativní. Nebyl používán k vysmrkání, nýbrž k osoušení potu nebo chlubenému mávání. Zde se totiž smrkalo docela jinak než v Evropě, zde dosud vládlo smrkání prehistorické. Při takové potřebě byl palec opřen o jednu nosní díрку a druhá vystřelila svůj obsah na dva metry daleko. Pak se to opakovalo z druhé strany. Zbytky se otíraly vzadu o kalhoty. Děti polykaly nudle.

K Bójům za mého mládí dosud nepronikl zlozvyk kouření. Většina si přivlastnila bavorský zvyk šňupání a pašovala „prisil“ z Bavor. Kvůli lepšímu požitku ho míchali s máslem a drobně drceným sklem. Prisil se nosil v krásných plochých sklenicích z barevného skla, šikmo vroubkovaných, a šňupajícím tekly z nosu neustále dva černé páchnoucí potůčky. Takže kníry byly pod nosem vždy do rezava odbarveny. Šťastná manželka, která dostala polibek. Myslím však, že v této době líbání jako milostný projev Bójům známo nebylo.

Výživa se dala téměř výhradně potravinou rostlinnou a mlékem. Jen ten, jehož ideálem je denně vepřová, by mohl říci, že měli bídu. Bójové netrpěli nedostatkem, neboť bída byla zaháněna pevnými způsoby života, který měl neúprosné zásady. Nebylo možno nevykopat brambory nebo nesklidit oves, i když někdy tyto pozdní plodiny zapadly předčasně sněhem. Každý dědil již od předků na drsné přírodě vymámená pole, měl namáhavé a pečlivě udržované louky, odkud po staletí odnášené kamení

tvořilo vysoké hraniční zídky, měl pastviny v lese a musel do tohoto rámce vtěsnat život rodiny. Tito lidé to dovedli a nikdy jsem neslyšel, že by se byl některý z nedostatku vystěhoval za moře, jak to činili Češi, žijící za podmínek neskonale lepších. S neobyčejnou pevností vůle dodržovali Bójové namáhavou práci, nenařikali z nespokojenosti. Snad nebylo u nich zapotřebí již žádné vůle. Železný zvyk, vypěstovaný od raného mládí, byl skutečnou přirozeností. Bez krav, žita, brambor a sena zde život nebyl možný. Ale s těmito málo pomůckami žili bezpečně a osídlili studená horská úbočí až 1 000 m vysoko, udržující se a množíce se od dob stěhování národů. Dnes to již nikdo nedovede. Přivyknout lze jen v dětství.

Hlavní obživou, která dodávala sílu, byl ovšem skot. Soudě podle tvaru starých železných obětín skotu, museli kdysi Bójové pěstovat ochočené potomstvo lesního tura s rohy špičatě namířenými do výše. V mé době jim však úřady již dávno vnutily plemena alpská, všelijak promíšená skotem z českých předhůří. Tyto krávy měly nohy jako jelení, slézaly s náklady strmými úvozy, oraly a tahaly v době potřeby i dřevo z lesa. Koza a ovce byla dlouho téměř neznámá zvířata. Staří Bójové je asi nechovali a potomci tuto averzi zdědili. Koně byli chováni jen z důvodů výdělečných, k odvážení dlouhého dříví z lesa. Tahali dlouhé klády smrků a jedlí z lesních strání nemožně příkrými cestami, kamením a jámami. Byla to těžká a nebezpečná dřina, v níž byli Bójové mistry. Jednou se stalo, že na Krotivské stráni, která se příkrě zvedala nad vesničkou Todlau, vyklouzla obrovská jedlová kláda z řetězů koňského spřežení. Začala se pohybovat po zmrzlém sněhu a nabývala stále větší rychlosti. Nakonec letěla jako vystřelený šíp tenkým koncem napřed, sviště jako uragán, a doslova probodla jednu chalupu skrz naskrz. Naštěstí to byla část s chlívem a kláda proběhla krávé právě pod břichem a zastavila se. Moudré zvíře lidu bójského se podívalo opovržlivě na vražednou kládu a přežvykovalo klidně dál, zatímco její pání utekli, řvouce strachy.

7

Z drůbeže byla pěstována husa v nespočetných hejnech. Bójové však tohoto ptáka nepojídali. Husy byly nakupovány koncem léta českými bratry Kalivody ze Strážova dole v údolí a byly hnány v dlouhých zástupech pomocí husích psů pěšky po silnici do Bavor na prodej. Téměř všechno živé zvířectvo bylo zpeněžováno, Bójové se jím neživili. Jejich bílkovinnou potravou bylo mléko. Také toto byl prastarý nomádský zvyk. Krávy dojily mléko do velikých hliněných krajáčů, které visely v zásobě kvůli desinfekci na plotech nad hnojištěm. Celé léto se slévalo nespotřebované mléko do sudu v předsíni a zde se ponechávalo volně činnosti bakterií, kvasinek a plísní, ačkoli se o penicilin nic nevědělo. Nakonec byla mléčná tekutina v sudu porostlá tlustým škraloupem plísní, zeleným a odporným. To nevadilo. Navečer v zimě selka odstrčila škraloup a nabrala dřevěnou sběračkou do hrnce sedlinu ze dna. Dala vařit a nakrájela do ní hrnce brambor. Když byly moučné brambory rozvařeny, zasedla celá rodina kolem společné mísy a jedla s nemudlávající chutí, až nic nezbylo. Všichni byli přitom zdraví. Jediným nádherným pokrmem byl bójský chléb, černý, vláčný a voněl fenyklem. Záviděl jsem jej dřevařům, když ho vybalili ze špinavého šátku. Příjemně zapáchalo též další národní jídlo doby zimní, to jest nakládané zelí. Vařilo se skoro obden. Bylo doplňkem brambor.

Kromě těchto potravin vydobytých vlastní rukou vykořisťovali Bójové intenzivně své rodné lesy. V létě byly sušeny celé pytle hřibů, protože ušlechtilá houba rostla na tomto území v nemožném množství. Zvlášť na podzim rostly hřiby, nazývané v bójské řeči gšlochter, v celých růžencích na lesních lukách a pod starými smrký. Pytle sušených gšlochtrů byly nošeny do městeček, kde je kupoval pan Bloch nebo pan Glauber a vedl s nimi výnosný obchod do celého světa. Ženy a děti se vrhaly na lány borůvek, malin a brusinek a nůše těchto plodů odnášely rovněž k zpeněžení.

Jedna věc byla po psychologické stránce podivná. Bójové nebyli lovci. Pozorovat a znát život a spády lesní zvěře, nadání to, které je dáno jako speciální talent lesním národům, Bójové neměli. Nebylo vůbec dáno do vínku jejich povahových vlastností. Bylo to zvláštní a přesvědčovalo mne to

znovu, že nemám před sebou žádný starý kmen germánský, neboť všichni Germáni všech dob se již rodili jako vášniví lovci a slovo Waidman bylo skoro posvátné. Bójové však nevěděli o lesní zvěři zhora nic a také je to nezajímalo. Ani pytláctví, zuřivou vášeň Bavorů, se od nich nenaučili. Bój byl v otázce lovu vrozený antitalent.

Sociální úroveň byla u Bójů vesměs stejná. Nebylo žádných společenských nebo třídních rozdílů, nebyli tu zemanové, vesničtí boháči ani zlí kulakové. I ten, kdo měl o nějaký hektar luk či pastvin víc, nebo držel větší množství skotu, nežil jinak, než jak jsme popsali. Totéž ústřední hnojiště, dvůr s kravinci, plesnivě mléko, tytéž dřeváky, smrkání na dálku, obtíže s myšlením, nezájem o denní tisk, to vše naprosto stejné. Byla to svým způsobem zcela beztřídní společnost, o jakou se dosud marně snažíme. Nebylo proto stavovských hádek, nebylo závisti. Lidé žili v sociálním klidu, uctívající a uznávající světskou vrchnost a důležitost farářů při svátosti křtu. Nespokojenost a hrdelní mručení provázelo jen nutnost posílat děti do školy. Bójové považovali školní vyučování za zbytečné a pro život nepotřebný balast. Pokud vím, nikdy žádný z Bójů nezatoužil, aby se stal učenyím, žádný nechtěl opustit svůj drsný život rolníka, pastevce a dřevorubce a změnit jej snad za kariéru písaře, učitele nebo rotmistra. Stačilo, když uměl trochu číst a psát a když četl v bibli, musel slabikovat. Světem těchto lidí byla klidná lesní samota, nikoli ruch společných bydlíš, hromadných schůzek a řečnických výlevů. Můžeme stručně říci, že Bójové byli živočišové lesní, plaší, snažící se žít izolovaně.

Ano, tací vzácní lidé byli Bójové, mezi nimiž jsem před více než půlstoletím prožíval své mládí. Byli vzorem mírumilovnosti, pracovitosti a lásky k rodné půdě, k starému Bojohému, kde byli kdysi sami páni, nyní však nepoznaní psanci, trpění a ukrytí v lůnech pohraničních hor, obdělávající půdu, kterou nikdo nechtěl a kterou ani dnes nikdo si neřádá. Ale i na nich utkvěla zlá markomanská kletba. Vyplnila se na nich po dvou tisících letech. Došlo na slova římského historika, že odešli, aniž kdo věděl kam. Nedovedli bojovat nikdy sami za sebe a přenechávali tuto zlou nepřijemnost jiným. Přisluhovali svým pánům

7 Královský hvozď s vrcholem Ostrého (1 293 m n. m.) je nejzápadnějším výběžkem Šumavy a oblastí posledního „výskytu“ Bójů. Pohled z bavorské strany. Snímky M. Anděry, pokud není uvedeno jinak

a vládcům, až se svět přestal o ně zajímat. Není žádné spravedlnosti v přírodním boji o existenci.

Na vrcholech šumavských hor, jež nastoupily dědictví hercynskému hvozdu, nenajdete již tiché pracovitě Bóje. Přesto však se nevzdávám naděje, že malé zbytky se jich tu zachovaly na místech, kam dnes nikdo nepřijde. Snad ještě žijí jako přírodní památka, jako zoologický relikv.

Proto činím návrh, aby byli prohlášeni za vymírající památku na staré Bojohémum a byli dáni na starost oddělení pro ochranu přírody u ministerstva školství. Chráníme-li kandík, divoké husy nebo hnízdiště kormoránů, ochraňme také Bóje. Nechtě jsou na hranicích jejich nepřístupných bydlíš upevněny tabule s tímto nápisem: Porušování čistokrevnosti Bójů, zakládání rekreačních středisek a vysílání kulturních buditelů je na tomto území nejpřísněji zakázáno.

Za ministra školství
podpis nečitelný

Závěrem šumavských vzpomínek

Dnes Komárkovi Bójové už na Šumavě dávno nežijí, nahradilo je jiné obyvatelstvo, které se zejména po druhé světové válce přistěhovalo z nejrůznějších koutů bývalého Československa. Zájmy těchto osídlenců jsou nyní docela jiné, a často se až přehnaně točí kolem problematiky národního parku Šumava, úspěšně realizovaném projektu, který první vyslovil a propagoval český zoolog, lesník, myslivec a spisovatel Julius Komárek! Jak jinak pana profesora připomenout a poděkovat mu, než zveřejněním jeho už zcela zapomenuté úvahy z dávné historie Šumavy? Věřím, že tento zasvěcený pohled zaujme, i když nejde o botanickou nebo zoologickou problematiku.

Ještě déle než Šumava zůstaly mimo zájem přírodovědců na jihovýchodě navazující Novohradské hory, a to přesto, že obě oblasti mají biogeograficky leccos společného. Jaké zde byly začátky výzkumu savců, si řekneme v některé další Živě.